

ŽAGARĖS VARDAS

STANISLAVA STRIPINIENĖ

PRADŽIA

Kad žodžiai „žagaras“ ir „Žagarė“ labai artimi, aišku kiekvienam. Bet tai dar nereiškia, kad Žagarė vardą gavo nuo žagarynų, šakarynų, šabakštynų...

Apie Žagarės vardo kilmę „Žagariečių sakmėje“ 1998 m. rašiau: „Į šitą pietvakarinę žemgalių žemę pirmiausia ateina pavasaris. Prie upės, ant kalnelio, jie aukojo aukas Žemynai. Kad Žemė nepyktų *ariama* – aštri medžio įrankiu draskoma, atveriamą, *žaginama*. Kad noriai *įžagtų* ir augintų įbertą sėklą. Kad jos įsčių vaisiai rudenį būtų sukrauti į didelius *žagus* [...] O ta aukojimų upė jiems buvo šventa. Ir pavadino ją Švėte – Šventa. Šventa jiems buvo ir pirmojo apeiginio Žemės žaginimo vieta, ir gavo ji nuo tų apeigų *Žagarės* vardą.

Ėjo amžiai. [...] Ne vienas kadaise šventas žodis mums skamba kaip pajuoka ir pasmerkimas“¹⁾ (Nuorodos rašinio gale).

Sakmė lieka sakme. Bet pagrindiniu šios citatos teiginiu neabejoju: Žagarės vardas kilo iš Naujų Metų Pavasario šventės apeigų – iš ritualinio arimo. Tą teiginį patvirtina ir kiti (be sakmėje minėtų „žag“ šaknies žodžių) įrodymai.

Prieš juos pateikdama, primenu kelis visuotinai pripažintus dalykus.

1. Mūsų kalba (ir kultūra) yra viena seniausių pasaulyje (N. Reichas sakė: važiuoju į Lietuvą, kad suprasčiau seniausių žmonijos kultūrą).

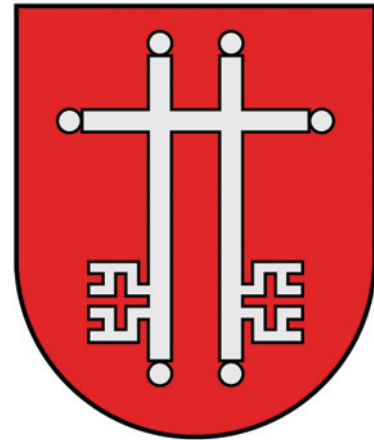
2. Daugeliui senųjų kultūrų yra būdingi bendri archetipai, liudijantys panašius tikėjimus ir apeigas. Juos atmena ir senos kalbos.

3. Garso ir žodžio raida įvairiose kalbose yra nevienoda. Žinoma atskirų garsų giminystė – pereinamumas (j-g-ž-z-s..., v-b, k-š-s... ir kt.). Antra vertus, greta naujų formų dažnai gyvuoja senosios.

4. Tas pats rašto ženklas įvairiu laiku ir įvairiose kalbose gali būti tariamas skirtingai. Ne taip senose kronikose raidė „s“ gali reikšti „s“, „š“, „z“, „ž“... Kuo senesnis tekstas, tuo daugiau neaiškumų dėl jo skaitymo. Ypač daug bėdos su balsiais: senovėje jie dažnai iš viso nebuvo rašomi...

5. Senieji tekstai mus pasiekia perėję kelių vertimų grandinę. O verčiant neišvengiami didesni ar mažesni pakeitimai.

Tokias aiškias tiesas primenu dėl to, kad netektų kartotis aiškinant, kodėl viename ar kitame žodyje išgirdau Žagarę ir kodėl Žagarės vardas gali būti sutiktas toli nuo Lietuvos...

Žagarės herbas
Dailininkas Ju
Galkus

KĄ ATMENA DVI ŠAKNYS?

Žodžiai „žagaras“ ir „Žagarė“ yra dvišakniai: žag-ti, ar-ti.

Antrąją šaknį dabar laikome priesaga, tačiau jos prasmė dar visiškai aiški. Manau, kad ta pati šaknis su pakitusiu balsiu yra ir žodyje „irti“ (irti gali pilyti ir kojines, iriamės irklais...): ir ardami, ir irdamiesi griauname, draskome, ardome. Ta šaknis galbūt buvo garsažodis: griovimo garsas „rrr...“ išlieka ir šakniai tapus sutrumpėjusia priesaga – pvz., žodyje „žagrė“ (beje, LKŽ yra pavyzdžių, kur žagrė vadinama ž a g a r e!).

Sudėtingesnė pirmos šaknies istorija. Įvairuoja jos pirmas garsas: gag-, žag-, zag-, sag-. Seniausios formos su „g“ nebeišlaikė (jei neklystu) judrūs veiksmažodžiai, bet ji išliko nedaugelyje sustabarėjusių daiktavardžių. Plungės rajono *Gegrėnų* bažnytkaimis 1253 m. dokumentuose užrašytas vardu *Zegere!* (Beje, manau, kad ir gagrys, gagre, gegė – gegutė, gegnės yra tos pačios šaknies žodžiai; bet įrodymai – samprotavimai nuvestų per toli nuo Žagarės...). Žagarės giminaičiai, išlaikę senąją „g“, sutinkami įvairiuose pasviečiuose. Prie Dono yra seno vardo *Gagarino* paleolitinė gyvenvietė. (Yra miestų, Gagariniais pavadintų kosmonauto garbei. O kosmonauto protėviai gal kažkada kilo iš Gagarės ar Gagaros?..). Abchazijoje yra *Gagros* miestas ir kalnagūbris. O Rytų Azijoje yra *Gagros* upė – kairysis Gango intakas...

Šaknį „gag-“ („žag-“) paaiškina daiktavardis „*gag-ta*“ (dėl asimiliacijos tariame ir rašome „gakta“). Jei Žemė gyva, jos (kaip ir moters) įsčias saugo gag-ta. Ariant ardoma Žemės gag-ta, todėl *gagarės apeigomis* reikėjo permaldauti Žemę... Pradžioje arimas buvo paprasčiausias vagelės įbrėžimas šakigaliu *šakarū* (šaka arti). Žynio ritualinis arimo įrankis turbūt buvo panašus, tik gražesnis, simboliais ornamentuotas ir vadinos *gagaru* (gag-tą arti); keičiantis tikėjimams, apeigoms ir garsams, jis tapo *žagaru*. O kai *gagarės-žagarės* apeigos visai sunyko, kai buvo užmiršta Žemės gyvybė ir gag-ta, žagaras beliko paprastu šakigaliu. Pamažu garsios preitės žagaras beveik visai užgožė, išstūmė senąjį darbininką šakarą. Nors gyvoji kalba dvišaknių „šakar“ žodžių turi nemažai, bet, pagal LKŽ, šakaras bėra tik koks nors prastas įnagis.

Taip dvi „Žagarės“ ir „žagaro“ šaknys liudija abiejų žodžių sakralinę kilmę ir senumą.

Čia gal ir turėčiau užbaigti: antroji rašinio dalis jau nebūtina. Bet gal kam bus įdomūs ir tolimi liudininkai. Jų specialiai neieškojau – sutikdavau atsitiktinai; ieškodama būčiau pririnkus daug daugiau...

LIUDIJA ŠUMERAI

Maždaug 5 000 metų senumo pirmuosius raštus (senesnių kol kas nerasta) molinių lentelių bibliotekose paliko šumerai, gyvenę tarp Tigro ir Eufrato, Mesopotamijoje. Rodos, sunku patikėti, bet faktas: Šumere sutikau nemažai Žagarės (ir žagarų) giminaičių!

*Šukara*²⁾ (šakaras?) – žemės dirbimo įrankis. Ilgai gyvenęs karalius Gilgamešas (Ilgametis?) jaunystėje džiaugėsi artėjančiu karu, kai vyrai, padėję šukaras, imsis ginklų...

*Sagida*³⁾, *sagara*⁴⁾, *šuguras*⁵⁾, *šugura*⁶⁾, *šugara*⁷⁾ (žagida? žagara? žagaras?..)

Naujų metų pradžia (gyvybės pabudimas, sėja) magiškai buvo siejami su seksualiniais veiksmais (Dangaus ir Žemės, dievo ir deivės, karaliaus ir žynės...). Per šventes vyko sudėtingos apeigos, atkuriančios deivės Inanos ir jos vyro meilės, vedybų, mirties ir prisikėlimo istoriją. Kai kurių tos misterijos giesmių pavadinimai yra išlikę.

Sagida pasakoja apie gundymą (lotynų *saga*, pranašautoja ir sąvadautoja, gundymo meno gal mokėsi iš Sagidos... Gal ir mes kažkada turėjome žynę žagą?)

Sagara gieda aistrą: Inana laukia piršlybų, mylimąjį vadindama viešpačiu, kuris vertas jos skaisčiųjų įsčių...

Šumerų misterijos veiksmas keliavo iš miesto į miestą. O kai apeigos susikoncentravo vienoje šventvietėje, gal ji gavo sagaros giesmės – Žagarės vardą? O gal buvo atvirkščiai: Žagarės misterija tapo keliaujančia, ir jos vardą paveldėjo apeigų kulminacinė giesmė?..

Šugura, *šuguras* – Inanos vainikas (karūna). Ištekėjusi – apvaisinta Inana turi mirti ir prisikelti (pasėto grūdo analogija). Kai ji pasipuošusi atkeliauja į mirusiųjų karalystę, šuguras jai nuplėšiamas jau prie pirmųjų vartų (suprasime, prisiminę mūsų mergaitės vainikėlio simboliką...).

Karalius Lugalbanda dieviško (likimą lemiančio) paukščio malonę pelnė, jo jauniklius pamaitindamas riebalais, medumi ir duona, ant galvūčių uždėdamas *šugaras*, – aišku, kad ir šiuo atveju žodis sakralinis. Nuo likimo paukščio turbūt priklausė tai, kas žmogui buvo svarbiausia: gausūs palikuonys, geras derlius; medus bei riebalai ir mūsų mitologijoje siejami su seksualumu bei vaisingumu. Tai slypi ir šugaros simbolikoje.

*Zagara*⁸⁾

Šumerų dievų buvo daug. Zagara – sapnų dievas. Žinau tik tiek, kad jis – ne vienintelis sapnų dievas. Spėju, kad jam priklausė specifiniai sapnai, susiję su seksualumu ir vaisingumu. Gal, dievui išnykus, jo vardą paveldėjo žyniai, tokių sapnų aiškintojai? Gal ir mes turėjome žynių panašiu vardu: žagardys, žagaris? (Lotynų *sacerdos* – žynys...)

*Ursaharababa*⁹⁾, *Ninhursag*¹⁰⁾, *Hursag*¹¹⁾

Šumerų dievų ir žmonių varduose daug pasikartojančių skiemenu, kurie gal yra pažyminiai – maginiai linkėjimai. Dažnas skiemuo varduose yra „sag“ (žag?). Jo linkėjimas aiškus... Viename varde išgirdau ir visą „žagarę“: Ur-žagara-baba.

Visų dievų protėviai yra Enkis ir Ninhursag (Ninkuržaga?). Kai jiedu sutvėrė žmones, Ninhursag tapo Žemės Deive Motina. Jai supiltą kalvą karių dievas pavadino *Hursag* (Kuržaga?): ten gerai derės augalai, didės galvijų bandos (tai aišku iš vardo!).

Man įdomiausias tame varde yra skiemuo „kur“, nes, rodos, lauktum „ar“, – sugretinkim: *Kuržaga* – *Žagkura* – *Žagara*. Gal pereinu į fantastikos lygmenį, bet noriu tikėti, kad sakraliniai vardai Kuržaga (Žagkura) ir Žagara yra bendraamžiai prasmės dvyniai ir liudija jau giliausioje senų senovėje žmogų supratus ir šiais žodžiais-dvyniais išreiškus mirties (ardymo, griovimo) ir gimimo (kūrimo) neatskiriamaumą. (Tai sako ir netoli Platelių rastas mitologinis Velnio akmuo, kur neatskiriama susiję mirties ir gimimo įvaizdžiai).

Šumeras liudija ne tik Žagarės vardo sakralinę kilmę, bet ir tai, kad tam žodžiui tikrai daug daugiau negu 5 000 metų, nes Šumere jis

jau „išdalintas“ daugeliui žodžių, susietų su labai toli evolucionavusiomis apeigomis. (O pirmykštį arimą primena Šumere dar naudotas darbininkas šukaras – šakaras, kurį mes jau baigiame užmiršti...)

Kas buvo šumerai, mokslas vis dar spėlioja...

KITOS ŽAGARĖS

*Sagarmata*¹²⁾

Aukščiausias Žemės kalnas Everestas vietinių indų ir nepaliečių vadinamas *Sagarmata* (Žagarmata?) ir laikomas dievybe – Visatos Motina, Pasaulio Motina... (Tuoj prisimenu šumerų Gyvybės Motiną – Ninhursag!). Vardas aiškus ir prasmingas: kalno viršūnėje susijungia Dangus ir Žemė – vyksta didžiausia nuolatinė dangiško apvaisinimo, pasaulio kūrimo misterija. Per Himalajus teka ir jau minėtas dešynsis Gango intakas Ghaghra – Gagra.

*Segoras*¹³⁾

Maždaug prieš 4 000 metų Mažojoje Azijoje iškyla galinga hetitų (hetų-getų, gudų?) valstybė. Anuo metu per hetitų žemę keliauja klajokliai žydai (atėję gal iš šumeriško Tarpupio...) Abraomo giminė pasuka pietų link, o Lotas lieka tarp hetitų. Šalis apie Jordaną buvo labai turtinga, „visa drėkinama, siekiant iki *Sehori*“. Sehoras Biblijoje minimas ne kartą: jo karalius Semeberis dalyvauja kare; į mažą Sehorą, angelas įspėtas, iš nuodėmingosios Sodomos bėga Lotas; po ilgų šimtmečių Viešpats rodo Mozei Pažadėtąją žemę, kuri eina iki Sehoros...

Jau iš to, ką paminėjau, aišku, kad Sehoras kanaaniečiams, hetitams ir žydams turėjo būti ypatinga, šventumo žyme pažymėta vieta. O laiške Karkio valdovui hetitų karalius pamini *Sehos* upę, – gal prie Sehos (Žagos?) upės kažkada buvo šventvietė – *Sehoras* (Žagara?)? (Beje, sena Sara Abraomui dovanojo tarnaitę *Hagara*, kuri jam pagimdė sūnų...)

Sakarja (Žagaria?)

Panašiu laiku su hetitų valstybe Artimųjų Rytų šiaurės vakaruose klestėjo galingoji Trojos federacija. Šiandieninėje Turkijoje į Juodąją jūrą įtekanti Sakarja vardą turbūt paveldėjo iš Trojos (ar dar ankstesnių) laikų... Gal ir prie jos buvo Žagarės šventvietė?..

*Azagariumas*¹⁴⁾

Antro amžiaus graikų mokslininko Klaudijaus Ptolemėjaus didžiulės Sarmatijos žemėlapyje užrašyti ten gyvenusių genčių vardai: staniai, sargaičiai, galindai, prūsai, karionys, savariai, saliai, eidriai, pagirytai, nauvariai, danaičiai, sabučiai, gilionys, budinai ir kt. Žemėlapyje Dniepras vadinamas Borysthenes; galime neabejoti (atsiminę senų raštų b=v), kad Sarmatijos žmonės jį vadino Vareisteniu. Ten, kur Vareistenis suka į vakarus, pažymėtas miestas Azagariumas. Miestų Ptolemėjus žino nemažai pietuose, o šiauriau – Azagariumas vienintelis. Lotyniška priesaga (plg., kolokviumas, simpoziumas...) rodo, kad ten vyko kažkokie renginiai, suėjimai. Matyt, ten yra buvusi garsi šventvietė (gal ir prekyvietė). Lotyniško Azagariumo lietuviška kalkė būtų *lžagarinimas*, *atžagarinimas*... Miestas, žinoma, taip nesivadinu, – galėjo būti Žagaras, Žagara, *žagarė*. (Gal iš čia hiperborėjai siųsdavo dovanas Delfų Apolonui, – tai mini antikos autoriai; tada būtų aišku, kodėl šią šventvietę žinojo graikas Ptolemėjus).

*Zagori*¹⁵⁾

Ptolemėjaus žemėlapis pirmą kartą išspausdintas 1477 m., o XV–XVI a. išleistas dar 49 kartus – papildant, keičiant... Mano matytuose žemėlapiuose Azagariumo daugiau nebėra; bet XV–XVI a. prie Dniepro žiočių pasirodo Zagori (Žagarės?) sala (Mikalojaus Kuziečio, Marko Beneventiečio, Giacomo Gastaldi žemėlapiuose). Kad ta sala (ar toje saloje) yra buvusi šventvietė, liudija X a. Bizantijos imperatorius Konstantinas Porfirogenetas veikale „Apie imperijos valdymą“: rasų upeiviai, praplaukę pavojingus Dniepro slenksčius, deltos saloje prie di-

(Nukelta į 26 p.)

(Atkelta iš 25 p.)

džiulio ažuolo aukojų padėkos aukas. Imperatorius tą salą graikiškai vadina Chortica, t. y. šv. Grigorijumi¹⁵. Gal krikščioniškas vardas duotas pagal garsų sąskambį: Gagarė-Grigorijus – Chortica?

(Beje, Gerardo Merkatoriaus 1595 m. Lietuvos žemėlapyje jau yra dabartinė Žagarė – Sagorra).

Stara Zagora, Nova Zagora.

Marija Gimbutienė „Senajoje Europoje“ ne kartą mini 8 tūkstantmečių senumo turtingus kultūrinius sluoksnius netoli Stara Zagoros, Nova Zagoros ir Ezero¹⁶. Visi trys vardai šiandien yra kaimynystėje ne tik Bulgarijoje, bet ir Lietuvoje: Senoji Žagarė, Naujoji Žagarė ir Ezerė (ji dabar jau Latvijoje, netoli Mažeikių). Sunku patikėti, kad tai atsitiktinumas! Gal iš pietų juos atsinešė nuo užkariautojų bėgę trakai? O gal į pietus juos nusinešė mūsų kariai emigrantai?..

PABAIGAI

Šis rašinys nėra mokslinis tyrinėjimas. Nenustebsiu, jei kam mano samprotavimai pasirodys subjektyvūs... Bet tikiuosi, kad atidus skaitytojas kartu su manimi patikėjo pagrindiniu teiginiu: Žagarės ir žagaro vardai yra be galo seni sakralinės kilmės žodžiai.

Kada ir kaip prie Švėtės atsirado Žagarė, ar joje buvo atliekamos žagarės apeigos (ir kokios...), – to aš nė nebandau spręsti. Gal tai kada nors supras proistorės tyrinėtojai, mitologai, archeologai. Todėl labai gaila, kad mes nesaugome to, ką galbūt dar atmena žemė: kažkada spaudoje skaičiau, kad Žagarėje sunaikintas Raktuvės piliakalnio šlaite iki šiol buvęs nelieštas labai labai senas kultūrinis sluoksnis...

Kartais tiesiog apstulbina netikėta detalė, liudijanti kultūrų, tautų ir žmonių giminybę. Skaičiau romaną apie XVI a. Alžyrą, apie „dieną, kai baigiasi pasninko mėnuo, per aid-es-segirą, šviesos ir šventės naktį, po kurios žmonės [...] džiaugsmingai šauks šventąjį vardą lūpomis, kurios dar varva nuo riebių medaus kepinų.“¹⁷ Nuostabu: šumerų naujametinių ritualų žodis (ir mūsų Žagarės aidas) kito laiko kitos religijos naujametinės šventės varde! Ir riebus medaus kepiniai... – jie patiktų šumerų likimo paukščio jaunikliams ir mūsų deivei Austėjai, globojusiai bites ir šeimą...

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

1. *Žagarė*, Vilnius, 1998, 893 p.
2. Marianas Belickis, *Užmirštas šumerų pasaulis*, Vilnius, 1972, p. 84 (toliau – M. B.).
3. *Senovės Rytų poezija*, Vilnius, 1991, p. 80 (toliau – „S.R.p.“).
4. „S. R.p.“, p. 81.
5. „S. R.p.“, p. 81, 84.
6. M. B., p. 223.
7. M. B., p. 76.
8. M. B., p. 228.
9. M. B., p. 322.
10. M. B., p. 178, 188-190, 195-196, 207.
11. M. B., p. 205.
12. Interneto leidinys <http://zpasaulis.lt/index.php?id=329>.
13. *Šventasis Raštas*, t. 1, Vilnius, p. 20.
14. K. Ptolemėjaus ir kitus toliau minimus žemėlapius radau didelio formato aplanke „Senieji Lietuvos žemėlapiai iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių“; išleidimo metrikos nėra; yra tik datos 1009–2009.
15. Česlovas Gedgaudas, *Mūsų praeities beieškant*, Kaunas, 1994, p. 124.
16. Marija Gimbutienė, *Senoji Europa*, Vilnius, 1996, p. 34, 81, 229.
17. Brunas Frankas, *Servantesas*, Kaunas, 1999, p. 139.

„ŽEMAITIJOS KORTA“ AR LIETUVOS ISTORIJOS KLASTOTĖS?

HABIL. DR. BENEDIKTAS JANKAUSKAS

Bilionių piliakalnio fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

Įvado vietoje. Ateities veiksmus planuojame pagal turimą patirtį. Jei jos neturime, turime vadovautis kitų patarimais, nurodymais ir įsakymais. Jei nežinome tikrosios Lietuvos praeities, tenka vadovautis ta Lietuvos istorija, kuri buvo parašyta (suklastota), siekiant mumis manipuliuoti – tampame minia, aklais piktais šuniukais, kuriuos politikai ir jiems dirbantys istorikai gali kada panorėję siundyti ant savo asmeninių priešų. Ir kas žino? – Kada nors už nemokšišumą gali tekti labai brangiai sumokėti.

Interneto leidinys www.lietuviais.lt

Neseniai Internete radau informaciją apie daugiau kaip prieš metus, istoriko prof. Alfredo Bumblauslo Telšiuose skaitytą paskaitą „Kas ir kaip manipuliuoja Žemaitijos korta?“ Nežinojau apie tokią paskaitą jos organizavimo metu; būčiau nuvykęs į Telšius išklaudyti ir padiskutuoti. Nuostolį iš dalies kompensavo internetas, įgalinęs, nors ir pavėluotai, gauti bent ribotą žinią apie „didžiojo“ žemaičio istoriko pastangas eilinį kartą atiduoti duoklę užkietėjusiems Lietuvos istorijos klastotojams*.

Kiek supratau iš internete pateiktos informacijos /19/, prof. Alfredas Bumblauskas verkšleno dėl manipuliacijų Žemaitijos korta, teig-

* Autoriaus nuomonė gali nesutapti su redakcijos nuomone.